

УДК 349.2

С.І. КОЖУШКО, канд. юрид. наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ТРУДОВОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: предмет трудового права

Проблемою даного дослідження у загальному вигляді є правові питання встановлення предмета трудового права в умовах формування ринкової економіки України. Це обумовлено тим, що Україна приймає новий Трудовий Кодекс (в подальшому - ТК), у якому в законодавчому порядку повинно закріпитися і поняття предмета трудового права, що буде сприяти більш ефективному регулюванню трудових відносин.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що питанням предмета трудового права значна увага приділялася радянськими вченими-фахівцями трудового права М.Г. Александровим [1], Д.М. Генкіним [2], Л.Я. Гінцбургом [3], О.І. Процевським [4], які поставили і розкрили питання змісту предмета трудового права в умовах соціалізму.

За роки незалежності України питання предмета трудового права у літературі не розв'язувалися, що і обумовлює потребу наукових досліджень у цій сфері. Тому метою цієї статті є аналіз питань з розкриттям особливостей предмета трудового права в умовах формування ринкової економіки і внесення відповідних пропозицій до проекту ТК, що буде сприяти більш ефективному регулюванню трудових відносин. Новизна роботи полягає у встановленні нового аспекту співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в галузі трудового права, що впливає на визначення предмета його правового регулювання.

Таким чином, предметом правового регулювання взагалі є те, що охоплюється впливом правових заходів. Це – зовнішнє стосов-

но права явище. Тому слід вважати справедливою й вірною думку С.С. Алексєєва про те, що терміни «об'єкт» і «предмет» співпадають. Предметом визнаються суспільні відносини – «единственно внешнее, находящееся вне права явление, по своей природе допускающее правовое воздействие» [5, с.287]. Право регулює не всі суспільні відносини; значна частина цих відносин регулюється, наприклад, мораллю. Звідси, правомірним є розподіл суспільних відносин у залежності від врегулювання їх правом.

Предмет будь-якої галузі права – це вид суспільних відносин, об'єднаних в єдине ціле за певними ознаками. Таким є загальноприйняте визначення предмета галузі права. Інколи предмет галузі права визначають, вказуючи на групу, вид суспільних відносин, який урегульований певною галуззю права. «Визначити ту чи іншу галузь права, – пише В.І. Прокопенко, – означає вказати на той вид суспільних відносин, який для цієї галузі права складає предмет (об'єкт) правового регулювання» [6, с.7]. На нашу думку, такий підхід передбачає встановленні чітких розмежувань для певного виду суспільних відносин, а на практиці їх визначити дуже складно. Тому визначення В.І. Прокопенка є не точним тому, що воно посилається на визначаєме явище. *Усунути* таке твердження можна, якщо аналіз почати від виду суспільних відносин до ознак за якими група суспільних відносин об'єднується у вид. І.С. Самощенко показав, що норма права спрямована на вид суспільних відносин, взятий з якої-небудь однієї сторони: суб'єктів цих відносин, соціально-господарського призначення суспільних відносин інтересів їх учасників, які є підґрунтям цих матеріальних і інших цінностей і благ, бажаної чи заохочуваної державою поведінки та ін. [7, с.59].

Відповідно норми галузі права спрямовані на вид суспільних відносин, що взяті з тієї чи з другої сторони, з різних сторін, а тому певний вид суспільних відносин може бути охарактеризований чисельними ознаками. У зв'язку з цим і виникає завдання визначення

цих ознак. Це допоможе нам окреслити певні рамки якісної визначеності виду відносин, які регулюються тією чи іншою галуззю. Тільки у цьому випадку можна буде дати обґрунтовану відповідь на питання про те, в якому випадку група відносин становиться предметом права і якими ознаками характеризується цей предмет.

У науці трудового права питання про предмет трудового права є дискусійним. Підкреслюючи дискусійний характер визначення предмета трудового права, С.П. Маврін і Е.В. Хохлов вказують, що «активные дискуссии в юридической литературе доказывают, что наука трудового права пока не выработала принимаемого для большинства определения *предмета* трудового права» [8, с.45].

Діяльність суб'єктів права відрізняється різноманітністю, з неї складаються суспільні відносини. Ось чому потрібно вивчати як самі відносини, так і самих носіїв цих відносин, їх діяльність. Наведене вище дозволяє нам стверджувати, що *предмет правового регулювання – це група (вид) суспільних відносин, виділених на підставі певних ознак, які залежать від діяльності, поведінки і від самих учасників суспільних відносин.*

Ознаки, які визначають предмет правового регулювання, об'єктивні, але ця їх якість використовується в суспільстві для державно-правового регулювання відносин, для створення системи права. *Виокремлений* вид суспільних відносин можна розглядати в якості складової частини системи суспільних відносин, а цю складову частину системи можна представити у вигляді системи на один рядок нижче, ніж вся система суспільних відносин, урегульованих правом. Тоді в якості складових частин (або на один рядок нижче) галузі виступають групи суспільних відносин, які складають предмет правового інституту.

Чітко встановивши матеріальне підґрунтя галузевої диференціації, можна визначити юридичні ознаки, які характеризують ту чи іншу галузь права. Неоднорідність предмета

трудового права диктує також формування і неоднорідність системи трудового права, охоплюючого як загальні, так і спеціальні норми [9, с.54-55].

Визначальна роль предмета правового регулювання в формуванні галузі права деякими вченими вважається недостатньою.

На думку В.М. Протасова право взагалі не регулює суспільних відносин – воно регулює тільки поведінку. «Регулируя поведение, - як стверджує В.Н. Протасов, - право не может влиять на отношения, которые есть закономерный результат поведения. Но поведенческий акт, пока он не выражен во вне в виде действия или бездействия, безразличен для окружающих и законодателя. Правотворческие органы принимают внимание и регулируют деяния, поведение, которое нашло внешнее выражение и отразилось на общественных отношениях. Эти обстоятельства настолько существенные, что большинство ученых говорят о регулировании общественных отношений, подразумевая воздействия права на поведение людей. В действительности же, право регулирует, и это будет все более подтверждаться в процессе исследования, и отдельные поведенческие акты, и деятельность, и поведение, и общественные отношения, которые складываются из участников отношений» [10, с.30, 92].

У зв'язку з цим не утрачає свого значення пропозиція про визнання суспільних відносин і діяльності в якості предмета правового регулювання свідчать загальнотеоретичні роботи. І, зокрема, пропонується вважати основою формування системи права суспільні відносини (а це і є предмет правового регулювання) з врахуванням або характеру певного виду суспільних відносин, або їх інтенсивності, або ступеня суспільних відносин, або їх питомої ваги та ін. Прийнятним є такий висновок: «Общественные отношения есть самый общий объект воздействия права. Непосредственным же предметом правового регулирования выступают многообразные действия, деятельность участников этих отношений» [11, с.138].

Проте, слід розрізняти, в першу чергу об'єктивні і суб'єктивні фактори формування галузі права, а потім знаходити і вивчати окремі складові та їх ознаки, які в сукупності будуть характеризувати той чи інший фактор.

Право в рамках філософії виступає суб'єктивним явищем. Фактори, які визначають певний вид суспільних відносин, ми раніше поділили на об'єктивні і суб'єктивні з урахуванням цього безспірного положення.

В порівнянні з індивідуальною свідомістю право характеризується ознаками, які виходять за рамки суб'єктивного. До індивідуальної свідомості право відноситься як специфічна соціальна (об'єктивна) реальність.

Право, в дійсності, відзеркалює об'єктивну реальність і впливає на неї. Але для того, щоб говорити про об'єктивність права, цього недостатньо. Об'єктивність проявляється при співставленні з суб'єктивним. Ось тут і слід підкреслити, що об'єктивність права проявляється у тому випадку, коли воно протиставляється індивідуальній свідомості, науці, особам, які вивчають право.

Предмет правового регулювання – об'єктивний фактор, визначаючий ту чи іншу галузь права. Але суспільні відносини виникають у результаті свідомої діяльності людей, яка, в кінцевому результаті, призведе до результатів, які не підвладні свідомості і особливо індивідуальній.

Звідси витікає новий аспект співвідношення об'єктивного і суб'єктивного – суб'єктивний фактор суспільних відносин, в більш широкому плані – це суб'єктивне в об'єктивному. В цьому аспекті предмет правового регулювання постає як частина, ланка системи суспільних відносин і як результат свідомої діяльності людей.

Якщо психологічна діяльність (емоції, мислення, воля, пам'ять) залежать від свідомості, охоплюються нею, то діяльність, виражається зовнішньо, тільки частково може бути висвітлена свідомістю. Усвідомлюється тільки фрагмент об'єктивної дійсності, яка

висвітлюється свідомістю в конкретній ситуації людиною в процесі його взаємодії з оточуючим середовищем.

На підставі наведеного можна зробити висновок, що діяльність людини є єдність об'єктивного і суб'єктивного. Як тільки «действия и поступки выходят за рамки личного намерения и действия, как только они становятся достоянием других людей и приобретают значение социального фактора, они сразу же приобретают и объективное значение, т.е. значение внешнего и независимого от сознания, намерения и действия человека объективного результата, имеющего общественное значение, влияющего на жизнь общества» [12, с.9-10]. При цьому об'єктивність може бути охарактеризована як реальність, незалежна від свідомості, намірів і дій окремої людини, тобто може бути протипоставлена індивідуальній свідомості, ідеальному тому, що існує як план реальної діяльності і відносин. Свідомість творить, і результатом творчості є система ідеальних зразків і відносин. «Категория идеального есть при обозначении с ее помощью непосредственно осознаваемой субъективной реальности», вважав Д.І. Дубровський [13, с.106]. Так само суб'єктивне не може бути зведеним до діяльності, яка охоплює собою свідомість і волю людини. Тому потрібно чітко розмежувати суб'єктивну діяльність, яка не знаходить зовнішнього вираження і діяльність об'єктивну - ту, яка ставиться над банням других людей. «Если право по основным особенностям своей субстанции представляет собой внешнее объектированное институциональное образование, выраженное в системе общеобязательных формально-определенных норм, то правосознание выступает в виде представлений о праве, суждений о необходимости юридической структуры взаимоотношений людей, установок на тот или иной режим в жизни общества, явленный социально-психологического порядка, касающихся правовой сферы (эмоций, настроений и др.)» [14, с.202]. Неприпустимо змішувати і відносини, які складаються вна-

слідок суб'єктивної і об'єктивної діяльності.

Таким чином, аналіз загальнотеоретичних проблем встановлення предмета правового регулювання взагалі і предмета правового регулювання трудового права, зокрема, свідчить, що це питання дуже складне і неоднозначне. Від правильного вирішення і визначення предмета трудового права залежить в значній мірі і зміст майбутнього Трудового кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Н.Г. Трудовое правоотношение. -М.: Юрид. литература, 1966. -336 с.
2. Генкин Д.М. Предмет и система советского трудового права // Советское государство и право. -1940. -№ 2. -С.55-71.
3. Гинцбург Л.Я. Социалистическое трудовое правоотношение. -М.: Изд-во «Наука», 1977. -312 с.
4. Процевский А.И. Предмет советского трудового права. -М., 1979. -268 с.
5. Алексеев С.С. Об объекте права и правоотношения // Вопросы общей теории советского права. -М.: Госюриздат, 1960. -С.280-292.

тского права. -М.: Госюриздат, 1960. -С.280-292.

6. Прокопенко В.И. Предмет трудового права. -Киев, 1968. -195 с.
7. Теоретические вопросы систематизации советского законодательства. -М.: Госюриздат, 1962. -640 с.
8. Маврин С.П., Хохлов Е.Б. О кодификации трудового законодательства России // Государство и право. -1996. -№ 6. -С.45-51.
9. Молодцов М.В. Система советского трудового права и система законодательства. -М.: Юрид. лит., 1958. -С.54-55, 87.
10. Протасов В.Н. Что и как регулирует право. -М.: Юристь, 1995. -217 с.
11. Коддаева Н.П. Обсуждение проблемы развития системы права // Советское государство и право. -1973. -№ 11. -С.136-142.
12. Зуев И. Объективное и субъективное в познании и практической деятельности. -М.: Моск. Рабочий, 1969. -142 с.
13. Дубровский Д.И. О природе идеального // Вопросы философии. -1971. -№ 4. -С.103-109.
14. Алексеев С.С. Теория права. -М.: Юрид. лит., 1995. -312 с.

Кожушко С.І. Особливості предмета трудового права в сучасних умовах // Форум права. -2008. -№ 1. -С.229-232 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08ksivsu.pdf>

Виконаний аналіз особливостей предмета трудового права в умовах формування ринкової економіки; встановлений новий аспект співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в галузі трудового права, що впливає на визначення предмета його правового регулювання.

***

Кожушко С.И. Особенности предмета трудового права в современных условиях

Выполнен анализ особенностей предмета трудового права в условиях формирования рыночной экономики; установлен новый аспект соотношения объективного и субъективного в области трудового права, которое влияет на определение предмета его правового регулирования.

***

Koschushko S.I. The particular features of labor law under modern circumstances

The analysis of features of a subject of the labor law in conditions of formation of market economy is executed; the new aspect of a parity objective and subjective is established in the field of the labor law which influences definition of a subject of its legal regulation.